

v plném znění), pak je to odlišný adresát, k němuž publikace směřuje. Pražákovy *Legendy a kroniky Koruny uherské* jsou svou odbornou dikcí a střizlivým tónem orientovány ke každému vážnějšímu zájemci o věcné poučení o latinském hagiografickém písemnictví středověkých Uher. Pražákova rozsáhlá úvodní studie, mapující systematicky danou problematiku, je obsahově hutnější a poskytuje obecně více kontextů, včetně mnohdy zajímavých genologických exkursů (srov. mj. úvahu nad Legendou o sv. Svoradovi-Ondřejovi a sv. Benediktovi, v níž se s prvky hagiografické *vita* prolínají prvky balady a prvky folklorní; srov. také Větší gerardskou legendu, napsanou formou hagiografického románu, či Menší gerardskou legendu, určenou prvotně pro homilii; při četbě legend zde prezentovaných se vůbec nabízí mnoho reflexí nad poměrem žánrové formy a funkcí daného textu). Marsinovy *Legendy středověkého Slovenska*, koncepčně pojaté jako reprezentativní výbor národního písemnictví, nutně mění svou perspektivu k větší sdělnosti textu. Tato citlivá popularizující tendence, patrná např. ve stručnějších výkladech spíše historického (popř. literárně-historického) charakteru či ve snaze o maximální srozumitelnost textu (na mnoha místech se setkáme se slovenskými překlady užitých cizích slov a termínů), se u R. Marsiny vzácně spojuje s vědeckou seriózností a z celého díla vytváří kultivovaný a čtivý text (plynulost překladů snad někdy poněkud ruší varianty, uváděné v kurzívě do závorky za překládaným slovem či větou). Hovoříme-li o jiných perspektivách Marsinovy knihy, nelze nezmínit druhý významný rys této publikace: jak jsme již uvedli, vycházejí *Legendy středověkého Slovenska* v edici nazvané *Prameny a čtenář* je k tomuto hledání vlastních národních kořenů přizván již první větou knihy – *Mají Slováci dejiny?* – Přijme-li tuto výzvu, může se spolu s autorem zamýšlet nad problematikou „nadanárodnosti“ hagiografické tvorby, nad vztahem středověké uherské legendické produkce ke slovenskému písemnictví a spolu s autorem hledat kořeny kultu jednotlivých uherských světců na Slovensku. Prolistujeme-li úvodní Marsinovu studii, jakož i ostatní komentáře a výklady k publikovaným překladům, skutečně zjistíme, že její velká část je věnována komparaci lokalit, vyskytujících se v textech legend, informacím o počtu kostelů, zasvěcených tomu kterému uherskému světci na území Slovenska, o patronacích jednotlivých slovenských diecézí, z nichž nejvýznamnější je v tomto ohledu diecéze nitranská, jejímiž patrony jsou sv. Svorad-Ondřej a sv. Benedikt. Právě k 750. výročí udělení městských práv Nitře uherským králem Bélou IV. Marsinovy *Legendy středověkého Slovenska* vycházejí, a jsou tak jistě důstojným příspěvkem nejen k tomuto jubileu, ale i k poznání vlastní národní minulosti.

Drahomíra Baránková

Kraus, Jiří. **Rétorika v evropské kultuře.** Academia Praha 1998, 182s.

Renesance potřeby náležitých komunikačních schopností, které si nárokuje současná společnost, obnovuje zájem o disciplínu v nedávné době opomíjenou a odkazovanou historií – rétoriku. Knihu profesora Jiřího Krause z Ústavu pro jazyk český AV ČR, která vychází ve druhém, přepracovaném vydání (poprvé *Rétorika v dějinách jazykové komunikace*, 1981) je možno přijmout jako reflexi aktuální společenské potřeby. Autor si mj. předsevzal zabránit možné dezintegraci omezující pochopení vývoje evropské kultury a vzdělanosti, a proto téma rétoriky uchopil ve snaze podat co možná nejucelenější souhrn všech momentálně dostupných informací, samozřejmě s vědomím omezeného a pouze zprostředkovaného odkazu starších vývojových fází evropské rétoriky. Výsledkem je komplexní a erudovaná práce, doplněná obsáhlým seznamem nejnovější sekundární literatury. Rétorika je nahlížena jako specifický obor, je vymezen její pojem, předmět i hranice působení – vyměřitelné ovšem relativně, protože se rétorika ocitá v neustálém přesahu do jiných oblastí zabývajících se člověkem a jeho existencí ve společnosti od řecké antiky až k postmoderní současnosti. Autorem zvolené historické hledisko výkladu lze považovat za vhodné, také s ohledem na to, že publikace může posloužit také studentům.

Kraus sleduje zrod a rozkvět rétoriky v řecké polis, její postup na výsluní středověkého školního systému, ale také recesi v osvícenství a romantismu až k její renesanci ve 20. století. Nehodlá být pouze autorem hodnotících stanovisek ex post k jednotlivým údobím dějin rétoriky, a proto ponechává dostatečný prostor postojům a úvahám filozofů, učenců a literátů každé z epoch evropské kultury. Již v úvodu nastolený otazník po dějinné (ne)proměnnosti rétoriky je doveden k závěru, že tím nehybným, co v sobě rétorika zahrnuje, je rétorický kánon, spočívající na pevných antických základech, neměnný po mnohá staletí, protože ukotvený v rétorických učebnicích a příručkách. Ovšem rétorika ve své podstatě bezesporu vývoj prodělala, a to do té míry, do jaké byly její jednotlivé principy v danou historickou chvíli akcentovány s ohledem na aktuální společenskou, kulturní či politickou potřebu a jakou proměnu své funkce v dějinách uskutečnila, definovaná v řecké polis jako *téchne* předvádějící jistou činnost a rozvíjející antický odkaz například ve středověkém systému *septem artes liberales*. Možné pochybnosti o dynamičnosti rétoriky v historickém vývoji jsou záhy vyvráceny také proto, že jako společenská disciplína se jednou těšila zájmu učenců a zaujímal místo na trůně nauk, podruhé byla kritizována a zavrhována pro svoji údajnou strnulost a schematičnost, nakonec vyústil vývoj v její renesanci v polovině 20. století. Nutno dodat, že v renesanci překvapivou a paradoxní, protože právě ony neměnné a více než dvě tisíciletí konzervované rétorické prostředky – axiologické soudy, paradoxy, tropy nebo figury – a pojmosloví byly znovuobjeveny postmoderní vědeckou metodou ve snaze postihnout současné dění a člověka v jeho otevřenosti, relativnosti a nedefinovatelnosti.

Samotné dějiny rétoriky pojímá Kraus velmi dynamicky. Z konfrontací, kterým byla rétorika po celou dobu své existence vystavena, ať již s filozofií, teologií či politickými záměry, je patrné, že musela svoje opodstatnění mnohokrát obhajovat. Dějiny rétoriky mají ale také charakter neustálé anticipace pozdějšího vývoje, neboť rétorika od počátku ovlivňovala jiné oblasti společenského dění a podílela se na formování nových oborů více nebo méně s ní souvisejících. Zřetel k rétorickému ideálu dokonalého řečníka přestal být jejich prioritou, ale původní záměr správně komunikovat zůstal přítomen a je důkazem zakotvenosti lidské řeči v různorodé dějinné realitě. V této souvislosti se historickým vývojem rétoriky prolíná otázka, zda je předmětem rétoriky výlučně mluvený projev, a každá epocha kulturních dějin přináší jednoznačnou odpověď – nikoli, neboť od počátku měla rétorika co do činění také s psanou podobou jazyka. Psaný text plnil nejprve funkci předlohy mluvených projevů, postupně však dospěl ve svébytnou a oprávněnou komunikační formu existující v interakci s projevem mluvenými. Význam psaného textu je v současnosti znovu obhajován moderními lingvistickými disciplínami a obory zabývajícími se komunikací.

Práci profesora Krause lze vnímat také jako apel na náležité uvědomění si souvislostí mezi jednotlivými etapami vývoje rétoriky i pojetek uvnitř každé z nich. Rétorika totiž „vytváří jemné předivo intertextových vztahů, narážek a citací, v němž přítomnost není ničím jiným než plynule obnovenou minulostí.“ (s. 158). Hledá-li autor rétorice místo v dějinách lidstva, je oprávněn postavit ji na důstojnou pozici činitele, který se spolupodílí na uchování kosmopolitního společenství vzdělanců vědomých si sounáležitosti se společně uznávanými hodnotami, ale také hybatele vývoje evropského myšlení a dorozumění. V tomto smyslu lze považovat odkaz Krausovy knihy za nadčasový a neztrácející náležitosti ani ve společenské přítomnosti.

Mgr. Pavlína Mazáčová

